

Varšuvos geležinkelis

PIETŪS

Luga

Varšuvos plentas

Roždestveno dvaras

Chemin du Pendu (Pakaruokio takas)

Batovo dvaras

Orežežo upė

Vyros dvaras

Roždestveno kaimas

Siverskio stotis

Griazno kaimas

Nabokovo žemių
Sankt Peterburgo srityje
žemėlapis eskizas

Sankt
Peterburgas

1 varstas (= 1,067 km)

ŠIAURĖ

V. N.
1965

PIRMAS SKYRIUS

1

Lopšys supasi virš bedugnės ir sveikas protas teigia, kad mūsų egzistencija tėra trumputis šviesos blyksnis tarp dviejų tamsos amžinybių. Jos abi panašios kaip dvynės, tačiau į priešgimtinę bedugnę žmogus dažniausiai žvelgia ramiau negu į tą, kurios linkui keliauja (apytikriai puspenkto tūkstančio širdies dūžių per valandą greičiu). Tiesa, pažįstu vieną jauną chronofobą, kurį apėmė kažkas panašaus į paniką, kai pirmą kartą žiūrėjo mėgėjišką filmą, susuktą prieš kelias savaites iki jam gimstant. Žvelgdamas į pasaulį, iš pažiūros nė kiek nepasikeitusį, — tas pats namas, tie patys žmonės, — jis staiga suvokė, kad jo paties ten išvis nebuvo ir kad niekas dėl to neliūdėjo. Probėgšmais pamatė motiną, kažkam mojančią pro viršutinio aukšto langą, ir tas nepažįstamas judesys sutrikdė jį nelyginant koks mįslingas atsisveikinimas. Bet labiausiai išgąsdino verandoje stovintis naujutėlaitis vaiko vežimėlis, išdidžiai tarsi karstas užvaldęs visą jį supančią erdvę; net ir jis buvo tuščias, tarsi, įvykiams pajudėjus priešinga kryptimi, net patys jo kaulai būtų pavirtę dulkėmis.

Jauniems žmonėms nesvetimi tokie vaizduotės žaidimai. Galima pasakyti ir kitaip: pradžia ir pabaiga dažnokai nuskamba paaugliška gaida, nebent išskyrus tuos atvejus, kai jas surežisuoja griežta ir garbinga religija. Prigimtis tikisi, kad vi-

siškai suaugęs žmogus abi juodąsias tuštumas — tą, kuri buvo prieš, ir tą, kuri ateis po, — priims taip pat santūriai, kaip priima nepaprastas tarp judviejų vykstančias vizijas. Vaizduotė, aukščiausių nemirtingųjų ir nebrandžių džiugesį, privalu tramdyti. Gyvenimu reikia džiaugtis, bet ne per daug.

Aš maištauju prieš tokią padėtį. Jaučiu poreikį viešai išreikšti savo nepritarimą, surengti piketą prieš prigimtį. Mano psichika nuolatos deda milžiniškas pastangas, kad išvelgtų menkiausią asmeniškumo švystelėjimą beasmenėje tamsybėje, iš abiejų pusių gaubiančioje mano gyvenimą. Tikėjimu, kad ši tamsybė — tai tik laiko sienos, skiriančios mane su mano nubrodintais krumpliais nuo laisvo, belaikio pasaulio, aš mielai dalijuosi su ryškiausiomis spalvomis išsipaišiusiu laukiniu. Mintimis esu keliavęs atgalios — jusdamas, kaip mintys pakeičiamai beviltiškai išskysta, — į tolimus kraštus, apgraibomis ieškojęs slaptos angos ir galiausiai atradęs, kad laiko kalėjimas yra rutulio pavidalo, išėjimo iš jo nėra. Išmėginau viską, išskyrus savižudybę. Bandžiau nusimesti savo tapatybę, tapti paprastu šnipeliu, kad pavyktų prasibrauti į gelmes, egzistavusias prieš mano pradėjimą. Mintimis kamavausi žeminančioje draugijoje, pilnoje Viktorijos laikų romanisčių ir į pensiją išėjusių pulkininkų, prisimenančių savo ankstesnius gyvenimus, kuriuose jie buvo vergai, nešantys žinią romėnų keliais, arba išminčiai, sėdintys Lhasoje po gluosniais. Rauste išrausiau savo ankstyviausius sapnus, ieškodamas įminimų ir nuorodų, — tiesa, leiskite iš karto pareikšti, kad absoliučiai atmetu vulgarų, smulkmenišką, iš esmės viduramžišką Freudo pasaulį, fanatišką seksualinių simbolių paiešką (panašiai Shakespeare'o raštuose ieškoma Bacono akrostichų) ir tuos jo pagiežingus gemalus, iš gamtos sukurtų slėptuvių stebinčius savo tėvų meilės veiksmus.

Iš pradžių nė nesuvokiau, kad laikas, toks beribis pirmą kartą su juo susidūrus, iš tiesų yra kalėjimas. Tyrinėdamas savo vaikystę (tai beveik tas pat, kaip tyrinėti savo amžinybę) matau, jog mano sąmonė budo pavienių blyksnių serijomis, paskui jos vis dažnėjo, kol pagaliau susiformavo ryškūs suvokimo luitai, į kuriuos jau įstengė netvariai įsikibti atmintis. Skaičius ir raides pažinti išmokau apytikriai tuo pačiu metu, labai anksti, bet vidinis supratimas, kad aš esu aš, o mano tėvai — tai mano tėvai, regis, bus atėjęs vėliau ir bus tiesiogiai susijęs su atradimu, kai sužinojau jų amžių ir palyginau su savuoju. Sprendžiant iš to, kad ano atradimo prisiminimus tuojau pat užlieja ryški saulės šviesa ir pro painius žalios lapijos raštus sublyksi saulės dėmės, tai veikiausiai galėjo įvykti per mamos gimtadienį, vasaros pabaigoje, kaime: aš pradėjau klausinėti ir įvertinau gautus atsakymus. Pagal rekapituliacijos teoriją viskas taip ir turėjo būti; mūsų seniausio protėvio smegenyse besirandančios sąmonės pradmenys privalėjo sutapti su laiko pojūčio gimimu.

Tad kai susiejau gaivią, tvirtą, ką tik atrastą savo amžiaus — buvau ketverių metų — formulę su tėvų formulėmis, — jiems buvo trisdešimt treji ir dvidešimt septyneri, — man kažkas nutiko. Patyriau sukrėtimą, suteikiančią neapsakomos energijos. Tarsi antrą kartą išgyvendamas krikštą, dieviškesnį už stačiatikiams įprastą panardinimą vandenin, kurį prieš penkiasdešimt mėnesių patyrė vos nenuskandintas klykiantis vos ne Viktoras (motina, stovėjusi už privertų durų, pagal seną paprotį turinčių atskirti tėvus nuo krikštijamo kūdikio, laiku spėjo pataisyti susipainiojusį arkivyskupą, tėvą Konstantiną Vetvenickį), pasijutau staiga įmestas į spindulingą, judžią erdvę, kuri buvo ne kas kita, kaip laiko grynuolis. Ja dalijausi — kaip įsiaudrinę mauduoliai dalijasi spindinčiu jūros vandeniui — su kitais

padarais, kurie buvo ne aš, kuriuos su manimi sujungė bendra laiko tėkmė, visiškai kitokia aplinka negu erdvinis pasaulis, nes ją suvokti gali ne tik žmogus, bet ir beždžionės, ir peteliškės. Tą akimirką aiškiai supratau, kad dvidešimt septynerių metų būtybė švelniais baltais ir rausvais drabužiais, vedanti mane už kairės rankos, — tai mama, o trisdešimt trejų metų amžiaus asmuo kietu baltu auksu siuvinėtu munduru, laikantis mano dešinę ranką, — tėvas. Jiems pamažu einant takeliu, aš tarp jų tai išdidžiai žingsniavau, tai pabėgėdavau ristele, tai ir vėl sulėtindavau žingsnį, pereidamas iš vienos saulės apšviestos dėmės į kitą: šiandien nesunkiai atpažįstu, jog tai buvo dekoratyvinių ažuoliukų alėja mūsų kaimo dvaro Vyros parke, Rusijoje, buvusioje Sankt Peterburgo apskrityje. Tiesą pasakius, nuo dabarties, nuo tolimo, nuošalaus, beveik negyvenamo laiko keteros stebiu save mažytį, tą 1903 m. rugpjūčio mėnesio dieną švenčiantį sąmoningo gyvenimo pradžia. Kūdikiskame mano pasaulyje būtybės, laikančios mane už kairės ir už dešinės rankos, jau egzistavo, bet dėvėjo švelnaus nepažinumo kaukes; tačiau dabar tėvo apranga — prašmatni gvardiečio uniforma su glotniais auksiniais iškiliais šarvais, liepsnojančiais ant krūtinės ir nugaros, — suspindo man prieš akis ryškiai nelyginant saulė, ir po to dar kelerius metus godžiai domėjausi tėvų amžiumi, nuolat apie jį klausinėjau tarsi nervingas keleivis, klausiantis, kiek valandų, kad galėtų patikrinti, ar gerai eina naujas laikrodis.

Leiskite pažymėti, kad mano tėvas atliko karinę tarnybą dar gerokai prieš man gimstant, todėl aną dieną tikriausiai pasipuošė savo pulko uniforma tik norėdamas pajuokauti. Taigi už pirmą absoliučios sąmonės blyksnį turiu padėkoti juokui, ir šis faktas taip pat susijęs su rekapituliacija, nes pirmosios

žemėje būtybės, pradėjusios suvokti laiką, pirmosios pradėjo ir šypsotis.

2

Už žaidimų, kuriuos žaidžiau būdamas ketverių, slypėjo pirmykštis urvas (o ne tai, apie ką galėtų pagalvoti Freudso sekėjai mistikai). Atmintyje iškyla vienoje iš Vyros svetainių stovėjusi didžiulė sofa balto juodais trilapiais marginto kretono užvalkalais nelyginant koks stambus priešistorinio sąmyšio kūrinys. Istorija (ir puikiosios Graikijos pažadas) pradeda rasti čia pat už sofos galo, kur vazonas su vešlia, blyškiai melsvais ir žalsvais žiedais apspylusia hortenzija beveik visai dengia kambario kampe ant pakyltos stovintį marmurinį Dianos biustą. Ant sienos, prie kurios pristumta sofa, kitą istorijos laikotarpį ženklina pilka graviūra juodmedžio rėmuose — vienas iš tų mūšių su Napoleonu vaizdų, kuriuose iš tiesų kovojama atsitiktinumis ar alegorijomis ir kuriuose tame pačiame plane susiburia sužeistas būgnininkas, negyvas žirgas, trofėjai, kareiviai (vienas iš jų durtuvu nusmeigia kitą) ir nesužeidžiamas imperatorius, gražiai stovintis su savo generolais vidury staiga sustingusio kautynių paveikslo.

Padedant kokiam nors suaugusiajam, kuriam iš pradžių reikėtų pasitelkti abi rankas, paskui stiprią koją, sofą galima kelis colius atstumti nuo sienos ir taip suformuoti siaurą koridorių, tuomet aš, vis dar to paties suaugusiojo padedamas, dailiai iš viršaus uždengdavau sofos ritiniais, o galams užtverti panaudodavau porą pagalvėlių. Ir tada su neįsivaizduojamu malonumu šliauždavau tuo aklinos tamsos tuneliu, trumpam

stabelėdamas pasiklausyti spengimo ausyse — vienišų vibracijų, gerai pažįstamų dulkėtose slėptuvėse glūdintiems berniukams, — paskui, staiga apimtas džiugios panikos, mikliai darbuodamasis rankomis ir keliais, pasiekdavau tunelio galą ir nustumdavau šalin pagalvėlę; čia mane pasveikindavo saulės spindulių raizginys ant parketo po vieniškos kėdės sėdynės pinučiais ir dvi užsižaidusios viena po kitos tupinėjančios musės. Subtilesnių, labiau sapnus primenančių pojūčių teikė kitas urvo žaidimas: prabudęs anksti rytą pasistatydavau iš patalų palapinę ir leisdavau vaizduotei tūkstančiais miglotų būdų žaisti su šešėliais snieguotais patalynės šlaitais ir neryškia švieša, tarsi atsklindančia į mano prieglobsčio prieblandą iš labai toli, kur įsivaizdavau tarp ežerų klajojančius keistus blyškius gyvulius. Prisiminimai apie lopšį minkštais medvilnės tinkleliais kraštuose irgi atgaivina malonumą, kurį jčiau čiupinėdamas nuo kažkurių neįsimintų Velykų užsilikusį gražų, nuostabiai sunkų, tamsų kaip granatas stiklinį kiaušinį; pamenu, kaip įsikandęs seilėdavau paklodės kampą, kol šis visai peršlapdavo, tada kietai susukdavau į jį kiaušinį ir gėrėdavausi, vis iš naujo palaižydamas, pro tvirtą paviršių prasimušančia stebuklingai užbaigta šilta rausva spalva ir švytėjimu. Bet tai dar nebuvo svarbiausias mano priartėjimas prie grožio peno.

Koks mažas kosmosas (tilptų kengūros krepšyje), koks jis niekingas ir smulkus lyginant su žmogaus sąmone, su paprasčiausiu atskiru atminimu ir jį išreiškiančiais žodžiais! Gal aš perdėtai prisirišęs prie savo pirmųjų įspūdžių, tačiau turiu už ką būti jiems dėkingas. Jie mane nuvedė į tikrą regos ir lytėjimo pojūčių rojų. Atsimenu, kaip vieną naktį, 1903 m. rudenį keliaudamas užsienyje, klūpojau miegamajame vago-
ne (tikriausiai tai buvo jau seniai išnykęs *Mediterranean Train*

*de Luxe**, kurio šeši vagonai apačioje iki pusės buvo nudažyti umbra, o paneliai — šviesia kremine spalva) prie lango ant (gana plonos) pagalvės ir staiga pajutau, kaip nepaaiškinamai nudiegė širdį pamačius tolimose kalvose blyksinčias pasakiškas švieses, netrukus subirusias į juodą aksomą: deimantus, kuriais vėliau apdovanojau savo personažus, siekdamas pasilengvinti turto našta. Tikriausiai būsiu sugebėjęs atsegti ir pakelti aukštyn kietai susuktas žaliuzes savo galvūgalyje, man šąla padai, bet vis tiek klūpau ir spoksau. Neprilygstamai malonu ir keista galvoti apie tas ankstyvasias jaudulio apraiškas. Jos gyvena darniame tobulos vaikystės pasaulyje ir dėl to natūraliai, lengvai, beveik be jokių pastangų įtelpa atmintyje; tik prasidėjus paauglystei Mnemozinė pradeda darytis išranki, o jos erdvė — ankšta. Be to, tvirtinčiau, kad, kalbant apie įspūdzių kaupimą, mano kartos rusų vaikai išgyveno genialų laikotarpį, tarsi lemtis būtų ištikimai mėginusi jiems prisigerinti ir gausiau negu priklausau apdovanoti, turėdama galvoje kataklizmą, netrukus visiškai nušluosiantį jiems pažįstamą pasaulį. Genialumas pradingo, kai viskas jau buvo sudėta į sandėlį, lygiai kaip nutinka kitiems vunderkindams — žavingiems garbaniams, mosuojantiems dirigento lazdele ar tramdantiems milžinišką fortepijoną, iš kurių galų gale išauga antrarūšiai, neaiškių ligų kamuojami muzikantai liūdnomis akimis ir keistai deformuotais eunuchų pasturgaliais. Ir vis tiek memuaristo nepaleidžia išlikusi individo paslaptis. Nei aplinkoje, nei paveldėjime neįstengiu atrasti būtent to vienintelio mane suformavusio instrumento, nežinomo volelio, įspaudusio mano gyvenime ypatingą įmantrų vandenženklį, kuris išryškėja meno lempai peršvietus gyvenimo lakštą.

* Viduržemio jūros pirmos klasės traukinys (*franc.*).

Kad galėčiau teisingai nustatyti kai kurių vaikystės prisiminimų laiką, turiu remtis kometų pasirodymais ir saulės užtemimais, kaip istorikai, tyrinėjantys sagų fragmentus. Užtat kitais atvejais duomenų netrūksta. Pavyzdžiui, matau save prie jūros besiropščiantį ant šlapių juodų akmenų, o panelei Norcott, vangiai ir melancholiškai guvernantei, atrodo, kad einu jai iš paskos, ir pamažu tolsta išlenktu paplūdiniu su mano jaunesniuoju broliu Sergejum. Man ant rankos žaislinė apyrankė. Ropodamas akmenimis nesiliauju žvaliai, dažnai su didžiuliu pasitenkinimu tarsi užkeikimą kartoti anglišką žodį *childhood**; jis atrodo naujas, paslaptingas ir darosi vis keistesnis, mano mažyčiame, karštligiškame, pergrūstame prote susipainioja su Robinu Hudu, su Raudonkepuraite, paskui su rudomis senų sukumpusių fėjų kepurėmis. Akmenų duobutės pilnos drungno jūros vandens, ir mano burtažodžius palydi užkeikimai, skirti mažyčiams safyro spalvos tvenkinėliams.

Vietovė, žinoma, yra Abacija Adrijos pajūryje. Tas daiktas man ant rankos, primenantis įmantrų servetėlės žiedą, pagamintas iš pusiau perregimos blyškiai žalios ir rausvos, panašios į celiulioidą medžiagos, yra atkeliavęs nuo Kalėdų eglutės, gražutės mano vienmetės pusseserės Onios prieš kelis mėnesius man dovanotas Sankt Peterburge. Sentimentaliai jį branginau, kol apyrankės viduje atsirado tamsūs dryžiai; tarsi sapne nutariau, kad tai mano plaukų sruogos, kažin koku būdu kartu su mano ašaromis patekusios į blizgančią medžiagą per siaubingą apsilankymą nekenčiamoje gretimos Fjumės kirpykloje. Tą pačią dieną pajūrio kavinėje, padavėjui kaip tik atnešus

* Vaikystė.

užsakymą, tėvas pastebėjo prie netolimo staliuko sėdinčius du japonus karininkus, ir mes tuojau pat išėjome — bet aš dar suspėjau paskubomis užgriebti visą *bombe** citrininio šerbeto, kurį ir išsinešiau paslėpęs stingstančioje nuo šalčio burnoje. Buvo 1904-ieji metai. Man penkeri. Rusija kariauja su Japonija. Iliustruotas angliškas savaitraštis, kurį prenumeravo panelė Norcott, su nuoširdžiu įkarščiu perspausdino japonų menininkų piešinius karo tema; juose aiškiai matyti, kad rusų garvežiai, japoniško stiliaus piešiniuose be galo panašūs į žaislinius, iškart nuskęs Baikalo ežere, jei tik mūsų kariuomenė pamėgins nutiesti bėgius ant jo nepatikimo ledo.

Bet palaukite. Su tuo karu mane sieja dar ankstesnė asociacija. Vieną popietę tų pačių metų pradžioje mūsų namuose Sankt Peterburge mane iš vaikų kambario atvedė į tėvo kabinetą pasisveikinti su šeimos draugu generolu Kuropatkinu. Negarsiai girgždėdamas kresnu, uniformos aptemptu kūnu jis, norėdamas mane pralinksminti, išbėrė ant sofos šalia savęs saują degtukų, iš dešimties sudėjo horizontalią liniją ir pasakė: „Čia jūra, kai nėra vėjo.“ Paskui pirštu pastūmė degtukų poras sujungimo vietoje, formuodamas zigzagą, ir tai turėjo būti „jūra per audrą“. Vėl sumaišė degtukus ir jau rengėsi parodyti, kaip aš tikėjaisi, įdomesnę fokusą, bet mums sutrukdė. Į kambarį įėjo adjutantas ir kažką jam pasakė. Kuropatkinas kaip tikras rusas nepatenkintas kažką suniurnėjo ir sunkiai atsistojo nuo sofos, ant kurios likę degtukai, pakilus jo kūno svoriui, šoktelėjo į orą. Tą dieną jam buvo įsakyta perimti vadovavimą Rusijos kariuomenei Tolimuosiuose Rytuose.

Po penkiolikos metų šis nutikimas sulaukė savotiško tęsinio; kai mano tėvas bėgo iš bolševikų užimto Sankt Peterburgo

* Rutulį (pažodžiui — bombą; *pranc.*).

į Rusijos pietus, jį ant tilto sustabdė senis avikailių skranda, iš pažiūros žilabarzdis valstietis. Paprašė tėvo pridegti cigaretę. Ir tą akimirką abu atpažino vienas kitą. Tikiuosi, kad seniui Kuropatkinui pavyko išvengti sovietų kalėjimo, persirengus kaimiečiu; bet kalba ne apie tai. Man patinka, kaip čia plėtojamas degtukų motyvas: anie, stebuklingi, kuriuos jis man kadaise rodė, buvo prarasti ir paniekinti, išnyko ir jo kariuomenė — viskas nuskendo kaip mano žaislinis traukinukas, kurį 1904–1905 m. žiemą Visbadene mėginau vežti per užšalusias balas *Hotel Oranien* kieme. Man atrodo, kad tikrasis autobiografijos tikslas ir yra atsekti tokių motyvų pasikartojimą savo gyvenime.

4

Pragaištingos Rusijos karinės kampanijos Tolimuosiuose Rytuose pabaigą lydėjo didžiulis sąmyšis šalies viduje. Mano motina jo neišsigando ir, beveik metus praleidusi užsienio kurortuose, su trimis vaikais grįžo į Sankt Peterburgą. Buvo 1905 m. pradžia. Tėvas privalėjo būti sostinėje valstybiniais reikalais: Konstitucinių demokratų partija, kurios vienas iš įkūrėjų jis buvo, kitais metais gaus daugumą vietų pirmajame šalies parlamente. Tą vasarą per vieną iš trumpų viešnagių pas mus kaimė jis patyrė patriotinį nusivylimą pamatęs, kad mudu su broliu mokame skaityti ir rašyti tik angliškai, o rusiškai težinome žodžius KAKAO ir MAMA. Buvo nuspręsta, kad kasdien po pietų lankysis kaimo mokytojas, mokys mus ir ves pasivaikščioti.

Šaižiu, guviu švilpuko, kuris buvo mano pirmo jūreiviško

kostiumėlio dalis, garsu vaikystė mane susigražina į tą tolimą praeitį, ir štai jau spaudžiu savo nuostabaus mokytojo ranką. Vasilijus Martynovičius Žernosekovas buvo su pasišiaušusia ruda barzda, pliktelėjęs, mėlynomis porceliano akimis, ant vienos iš jų viršutinio voko augo kažkoks labai įdomus gumbelis. Pirmą kartą ateidamas atsinešė dėžę neapsakomai viliojančių kaladėlių su nupieštomis ant šonų raidėmis; dėliojo tas kaladėles tarsi neapsakomas brangenybes, kokios jos, tiesą pasakius, iš tiesų buvo (ir dar puikiausiai tiko tuneliams, kuriuos statėme žaisliniams traukiniams). Jis be galo gerbė mano tėvą, nes šis neseniai perstatė ir atnaujino kaimo mokyklą. Kaip senamadišką laisvų pažiūrų ženklą nešiojo ant kaklo nerūpestingai kaspinu užrištą plevenantį juodą kaklaraištį. Į mane, mažą berniuką, kreipdavosi daugiskaitos antruoju asmeniu — ne taip, kaip ceremoningi tarnai, ir ne taip, kaip didžiulio švelnumo akimirkomis vadindavo mama, jei man pakildavo temperatūra arba pamesdavau mažytį traukinio keleivį (tarsi vienaskaita būtų pernelyg trapi ir neatlaikytų jos meilės apkrovos), o mandagiai ir paprastai kaip vyras, kalbantis su kitu vyru, kurį nepakankamai gerai pažįsta, kad galėtų vadinti „tu“. Jis buvo liepsningas revoliucionierius, išėjęs pasivaikščioti po laukus įnirtingai mosuodavo rankomis, kalbėjo apie humanizmą, laisvę, pasakojo apie karo baisumus ir apie liūdną (bet, kaip man atrodė, visai įdomią) būtinybę sprogdinti tironus, o kartais išsitraukdavo tuo metu populiarių pacifistų leidinių *Dolj Oružije!** (Berthos von Suttner knygos *Die Waffen Nieder!* vertimą) ir man, šešerių metų vaikui, skaitydavo nuobodžias citatas, o aš stengdavausi jas atremti: būdamas tokio gležno ir karingo amžiaus, siekiau kraujo praliejimo ir niršiai gyniau savo pasaulį — žais-

* „Šalin ginklus!“ (*Rus.*)

linius pistoletus bei karaliaus Arturo riterius. Atėjus į valdžią Leninui, kai buvo negailestingai persekiojami visi radikalai ne komunistai, Žernosekovą išsiuntė sunkių darbų stovyklon, bet jis sugebėjo pabėgti į užsienį ir mirė Narvoje 1939 m.

Galima sakyti, kad jam esu dėkingas už progą dar šiek tiek paėjėti savo privačiu takeliu, lygiagrečiu ano nerimastingo dešimtmečio keliui. Kai 1906 m. liepos mėn. caras, pažeisdamas Konstituciją, paleido parlamentą, grupė jo narių, tarp jų ir mano tėvas, surengė Vyborge nepritariančiųjų posėdį ir paskelbė manifestą, ragindami žmones priešintis vyriausybei. Už tai jie daugiau kaip po pusantrų metų buvo įkalinti. Mano tėvas (gal šiek tiek kamuojamas vienatvės) tris mėnesius pailsėjo uždarytas vienutėje su savo knygomis, sulankstoma vonia ir J. P. Mullerio namų gimnastikos vadovėliu. Motina iki pat mirties išsaugojo laiškus, kuriuos jis įsigudrino jai iš ten perduoti — linksmus rašinėlius pieštuku ant tualetinio popieriaus (1965 m. aš juos parengiau spaudai žurnalo *Vozdushnyje puti**, leidžiamo Niujorke rusų kalba Romano Grynbergo, ketvirtajame numeryje). Kai jis išėjo į laisvę, mes buvome kaime, ir sutikimo iškilmes apsiėmė rengti kaimo mokytojas — pakeičiui nuo geležinkelio stoties prikabinėjo vėliavų (pasitaikė ir visiškai raudonų), puoštų eglišakėmis ir tėvo mėgstamiausių rugiagėlių vainikais. Mes, vaikai, nuvykome į kaimą, ir prisimindamas tą dieną nepaprastai aiškiai regiu saulėje raibuliuojančią upę, tiltą, akinamai švytinčią skardinę, žvejo paliktą ant jo medinių turėklų; liepomis apaugusią kalvą, jos viršuje rausvą bažnyčią ir marmurinį mauzoliejų, kuriame ilsėjosi mirę mamos giminaičiai, dulkėtą kaimo kelią, striukos, blyškiai žalsvos žolės plotelį su išplikusiomis smėlėtomis dėmėmis tarp kelio

* „Oro keliai“ (rus.).

ir alyvų krūmų, už kurių netvarkinga eile rikiavosi apsamanojusios pusaklės rąstų trobelės; mūrinį naujos mokyklos pastatą šalia senojo, medinio; ir mums greitai važiuojant pro šalį pastebėtą mažą juodą šunytį labai baltais dantimis, baisingu greičiu, tačiau visiškai tylomis išlėkusį iš už trobų, taupantį balsą trumpam džiaugsmingam protrūkiui, kai po nebylaus sprinto pagaliau priartės prie greitai dardančios kariatos.

5

Tame keistame pirmajame mūsų amžiaus dešimtmetyje fantastiškai susipynė sena ir nauja, liberalumas ir patriarchija, pragaištingas skurdas ir lemtingi turtai. Vasarą kelis kartus pasitaikė, kad mums pietaujant šviesiame Vyros dvaro pirmo aukšto valgomajame riešutmedžiu muštomis sienomis ir begale langų prie tėvo pasilenkdavo nuliūdęs liokajus Aleksejus ir negarsiai (o jei turėdavome svečių, tai visai tyliai) pranešdavo, kad lauke susirinkę kaimiečiai nori pamatyti *bariną*. Tėvas paskubomis padėdavo ant stalo servetėlę ir atsiprašydavo motinos. Pro vieną iš vakarinių valgomojo langų buvo galima įžiūrėti gabaluką privažiavimo kelio prie pagrindinio įėjimo. Pro jį buvo matyti priešais verandą augančių sausmedžių krūmų viršūnės. Iš tos pusės link mūsų atsklisdavo mandagus besisveikinančių valstiečių dūzgimas, kuriuo nematoma jų grupelė pasitikdavo nematomą mano tėvą. Tolesnio pokalbio nebuvo girdėti — nors jo dalyviai kalbėjo įprastu garsumu, langai, po kuriais jis vyko, būdavo uždaryti, kad į vidų neitų karštis. Tikriausiai jo prašydavo užsistoti kokiame nors vietiniame ginče ar suteikti kokią pašalpą, arba leisti dirbti kurį nors mūsų žemės sklypą

ar nukirsti visų trokštamą mums priklausančių medžių guotelį. Jeigu, kaip dažniausiai atsitikdavo, prašymas būdavo iškart patenkinamas, dūzgimas vėl pasigirdavo, o paskui gerajam *barinui* rodydavo dėkingumą įprastu nacionaliniu būdu — įsiūbuodavo, sviesdavo į viršų ir saugiai pagaudavo pora dešimčių stiprių rankų.

Valgomajame mudviem su broliu liepdavo valgyti toliau. Motina, nykščiu ir smiliumi suėmusi gabalėlį skanėsto, dirstelėdavo postalėn patikrinti, ar ten yra jos baikštus, nedraugiškas taksas. „*Un jour ils vont le laisser tomber*“*, ištardavo *Mlle Golay*, griežta ir pesimistiška senutė, buvusi mano mamos guvernantė, kuri liko gyventi pas mus (ir siaubingai nesutarė su mūsų guvernantėmis). Sėdėdamas savo vietoje už stalo pro vieną iš vakarų pusės langų staiga galėdavau stebėti stebuklingą levitacijos pavyzdį. Trumpą akimirką jame pasirodydavo tėvo figūra baltu, vėjo kedenamu vasariniu kostiumu, didingai išsipleikusi ore, keistai abejingai sudėtomis rankomis ir kojomis, ramia į dangų atsukto veido išraiška. Šitaip jis išlėkdavo aukštyn tris kartus, lydimas galingo nematomų mėtytojų šūksnio; antrą kartą sviesdavo aukščiau negu pirmą, o per paskutinį, aukščiausią, skrydį jis galiausiai tarsi visiems laikams išsitiesdavo kobalto mėlynumo vasaros popietės fone nelyginant vienas iš tų dangiškų personažų, kurie, susisupę į gausias drabužių klostes, patogiai plevena skliautuotose bažnyčios lubose, o apačioje, mirtingųjų rankose, viena po kitos žiebiasi vaško žvakės, mažyčių ugnelių spiečiumi pasklindančios smilkalų migloje, kunigas gieda amžinąjį atilsį, laidotuvių lelijos slepia veidą to, kuris guli tarp plūduriuojančių švieselių atvirame karste.

* Kada nors jie jį numes ant žemės (*pranc.*).

ANTRAS SKYRIUS

1

Nuo pat pirmos dienos, kai įstengiu save prisiminti (susidomėjęs ar linksmas, kur kas rečiau — žavėdamasis ar pasibjaurėjęs), aš patiriu nedideles haliucinacijas. Kai kurios iš jų — klausos, kitos — regėjimo, bet nė viena neatnešė kokios nors pastebimos naudos. Pranašiškos kalbos, tramdžiusios Sokratą ar kėlusios žygiams Joaną Arkietę, mane pasiekusios išsigimė ir virto paprasčiausiu triukšmu, kokį atsitiktinai nugirsti pakėlęs ir tuojau pat numetęs kitų naudojamo paralelinio telefono ragelį. Prieš pat užmigdamas dažnai suvokdavau, kad gretimame mano psichikos skyriuje, visiškai atskirai nuo tikrosios minčių tėkmės, vyksta savotiškas vienpusis pokalbis. Nugirsdavau neutralų, tolimą, nepažįstamą balsą tariant man visiškai bereikšmius žodžius — anaip tol ne man skirtą sakinį anglų arba rusų kalba, ir dar tokį kasdienišką, kad net nedrįstu pateikti pavyzdžio, nenorėdamas, kad lėkštumą, kurį siekiu perteikti, gadintų bent menkiausias prasmės kurmrausis. Atrodo, šis kvailas klausos reiškinys yra tam tikrų, man irgi gerai pažįstamų prieš miegą aplankančių regėjimų atitikmuo. Kalbu ne apie valios pastangomis sukurtus ryškius psichikos vaizdinius (pavyzdžiui, seniai mirusio mylimo tėvo ar motinos veidą) — jie iš tiesų yra vienas narsiausių žmogaus dvasios darbų. Ir ne